

Kayıplar

ANANIASZ ZAJACZKOWSKI

(12. XI. 1903 - 6. IV. 1970)

İlim âlemi, bilhassa türkoloji sahasındaki değerli çalışmaları ile temayüz etmiş, bir şarkiyat âlimini kaybetmiş bulunuyor. Polonyalı tanınmış türkolog ve müsteşrik Prof. Dr. Ananiasz Zajaczkowski, bir konferans vermek üzere gittiği İtalya'da, Roma şehrinde, 6 Nisan 1970 günü, bir kalb krizi neticesinde, vefat etti.

Türk asıllı Polonyalı müsevi Karay'lara mensup olan A. Zajaczkowski, 12 Kasım 1903'de Vilna şehrinde doğdu. Babası avukat ve aynı zamanda Karayim cemaatinin reisi idi. 1925 - 1929 yıllarında A. Z. Krakov Üniversitesinde, Tadeusz Kowalski'nin talebesi olarak, İslâm filolojisi (Arapça, Farsça ve Türkçe) tahsil etti. Batı Karayimcede ekler konusundaki tezi ile mezun ve doktor oldu. Sonra Berlin'de meşhur türkolog Willy Bang-Kaup'un yanında türkoloji, bilhassa eski Türkçe ve mukayeseli Türk dili araştırmaları üzerinde bilgisini derinleştirdi. Bu arada mezuniyet çalışmasını da genişletip, geliştirdi. Müteakip iki yılını Paris ve İstanbul kütüphanelerindeki yazmalar arasında geçirdi. Bunlar arasından seçtiği doçentlik tezini 1933'de tamamlayarak, aynı yıl doçent ve Varşova Üniversitesi türkoloji kürsüsüne öğretim üyesi oldu. 1935 yılında profesörlük ünvanını aldı ve 1946 yılında kadroya alındı. 1946-1950 yılları arasında Varşova ve Breslav üniversitelerinde şarkiyat enstitüsü müdürü oldu. 1957-1961 arasında tekrar Varşova şarkiyat enstitüsünün başına geçti. 1952 yılında Polonya İlimler Akademisi'nin muhabir, 1961 yılında da asil üyeliğine seçildi. 1953 yılından beri de İlimler Akademisinin, kendi gayreti ile kurulan, şarkiyat enstitüsünün idaresini üzerine almış bulunmakta idi.

A. Z. bu yüklü yönetim ve öğretim faaliyetinin yanında ilmi çalışmalarını da aksatmadan ve geniş ölçüde devam ettirmiştir. Öldüğü zaman neşriyatının sayısı, yirmiden fazlası kitap olmak üzere, üç yüzün üzerinde idi. Mesleği ile ilgili, dünyanın bir çok ilmi cemiyet ve ens-

titüsünün muhabir veya şeref üyesi olmuş, kendi memleketinde de 1948 - 1958 yılları arasında on yıl Şarkiyat cemiyetinin başkanlığını yapmıştır. 1960 yılında Humboldt Üniversitesi (Berlin) ona fahri doktorluk payesi vermiştir. 1963 yılında, hem doğumunun 60. yıldönümü, hem doçentliğinin ve üniversiteye intisabının 30. yıldönümleri, hem de Polonya İlimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü müdürlüğünün 10. yıldönümü kutlanmıştır.

Garp ilim dillerinden başka, esas Türkçe olmak üzere, Farsça, Arapça ve İbranice bilen müteveffa âlim şarkiyat, altayistik ve türkoloji ile ilgili hemen bütün milletlerarası toplantı ve kongrelere katılırdı. Bir çok üniversitenin de şarkiyat ve türkoloji enstitülerinde ders ve konferanslar vermiştir: Moskova (1956), Kudüs (1957), Mainz (1958), Napoli (1958), İstanbul (1962) v. b. Memleketimizi sık sık ziyaret eder, ilmi araştırmalarının yanında, iki ülke arasındaki tarihî ve kültürel münasebetleri canlı tutmaya gayret ederdi. Muhtelif Türk Dil ve Tarih kongrelerine katılıp tebliğlerde bulunduğu gibi, 1955 yılında İstanbul'da yapılan Polonyalı şair Mickiewicz'in 100. ölüm yıldönümü ihtifalinde de iştirâk etmiştir.

Yüzlere geçen ilmi neşriyatının mühim bir kısmı türkolojiye aittir. Ana dili olan Karaim Türkçesinde kelime teşkiline dair ilk çalışmalarını, daha sonra türkçe sözlerin etimolojisi ve semantiği üzerine genişleterek, buna Türk dilinin etimoloji lügati için ön çalışmalar niteliğini kazandırmıştır. Uğraştığı ikinci saha Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcadır. Bu faaliyeti meyhanında *Kelile ve Dimne*, *Kur'an tercümesi*, *Merzubanname*, Şeyhi'nin *Husrev u Şirin*'inin Paris nüshasının neşrini sayabiliriz. Ayrıca talebesi Jan Reyçman ile (bilhassa Polonya'yı ilgilendiren) Osmanlı diplomasi vesikaları üzerinde çalışmıştır.

Prof. Zajaczkowski'ye asıl ününü kazandıran Kıpçak Türkçesi üzerindeki araştırmalarıdır. Bugüne kadar bilinmeyen bazı eserleri de meydana çıkararak bu sahadaki unutulmaz çalışmaları arasında başlıca *Kitabu bulgati'l-müştak*, *Kitabu fi ilmi'n-nüşşab*, esasını meşhur *Şehnâme*'den alan "İsfendiyar Tarihi", Ebu'l-Leys-i Semerkandı'nin fıkha dair "Mukaddime" adlı eserinin türkçe tercümesi ve Sultan Kansu Gavri'nin şiirlerinin neşrini zikretmeliyiz. Yine bu cümleden olmak üzere, evvelce *Kitabu'l-idrak* müellifi Ebu Hayyan'a ait olduğu sanılan *Ed-dürretü'l-mudie* adlı eseri de bulup, yayınlamıştır. Bu arada Varşova'da talebesi olan çalışma arkadaşları ile birlikte bir Kıpçak sözlüğü hazırlanmasına nezaret etmekte idi.

A. Z. hem Kıpçak Türkçesi ile yakın ilgisi olan Harezmi - Altınordu Türkçesine ait ilk metinlerden biri olması bakımından dil tarihimiz,

hem de Nizami'nin meşhur mesnevisinin Türkçeye ilk nakli olması bakımından edebiyat tarihimiz yönünden önemli bir eser olan Kutb'un *Husrev u Şirin*'ini de, üç cilt (metin, faksimile, sözlük) olarak, ilk defa neşretti. Ayrıca bu konudaki çalışmalarını sürdürerek, eseri farsça aslı ile mukayese edip, onun tercümeden ziyade orijinal bir adaptasyon olduğunu ortaya koydu ve mahalli atasözleri bakımından folklor değeri üzerinde durdu. İran edebiyatı ile ilgili çalışmaları arasında bundan başka Hâfız'ın şiirlerini Lehçeye çevirmesi ile İbni Sina üzerindeki araştırmalarını sayabiliriz. 1954 yılında Tahran'da yapılan İbni Sina ihtifaline de katıldı.

A. Z. Karayim dilini, tarihini, edebiyatını, arapça ve ibrance Karayim kaynaklarını tetkik edip, tanıttığı gibi, Karayimlerin atalarını da araştırmaya yöneldi. Zaten Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi üzerinde geniş ölçüde duruşunun da başlıca sebebi budur. Bu vesile ile Hazarları keşfi ve bu tarihî kavmin mahiyeti hakkında hazırladığı monografi ile onların türklüğünü ilmen ispat etmiş oldu. Hazar kültürünün Karayim kültürüne tesiri üzerinde de durmuştur. Ayrıca Türk dili ile Slav dilleri, bilhassa Lehçe arasındaki münasebetler üzerindeki çalışmaları, aynı zamanda kültür tarihi bakımından da değer taşımaktadır. İgor destanı ve Afanasij Nikitin seyahatnamesi üzerindeki çalışmaları bu cümledendir.

A. Z.'nin uzun ve kitaplarından başka, çeşitli ilmi değerlerde, bir çoğu müstakil monografi mahiyetinde makaleleri yer almaktadır. Bizzat kendisi de önce, Karayimlerin ilmi ve popüler dergisi olan "Mysl Karaimska"yı, sonra bunun devamı olan "Przeglad Orientalistyczny"yi, çıkarmıştır. 1953 yılından beri de Polonya'nın Şarkiyat organı "Rocznik Orientalistyczny"nin başında bulunmuştur. Aslı üyesi bulunduğu Societas Uralo-Altaica'nın ilmi dergisi "Ural-Altische Jahrbücher" in 36. cildinin 3-4. fasikülü, 60. yaş dolayısı ile, kendisine ithaf edilmiştir. Burada Omeljan Pritsak tarafından biyografisi ve 1963'e kadarki yayınlarının bir listesi verilmiştir. Türk diline ve kültürüne önemli hizmetleri olan ve türkoloji ilmine değerli eserler bırakan aziz profesörün 67 yıllık hayatını ve yarım asra yaklaşan neşriyatının bibliyografyasını, daha geniş ölçüde, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*'nin hazırlanmakta olan 19. cildinde vereceğiz.

A. F. Karamanlioğlu